

**Pettus. Spioonid, valed ja kuidas Venemaa Läänt tüssab.
Edward Lucas**

Mario Mustasaar

2019

Ida- ja Kesk-Euroopa poliitika- ja julgeolekuekspert Edward Lucas kirjeldab oma teoses milliseid luuremeetodeid on Venemaa ja Läänemaailm kasutanud üksteise vastu suunatud luuretegevuses. Ta kummutab müüdi luurajast kui hallist massist selgelt eristuvast püstolitega vehkivast Bondi-taolisest superkangelasest ning hoiatab, et luurajaid tasub pigem otsida meie endi keskelt. Hea luuraja omadus on etendada võimalikult tavapärase inimese rolli ning elada silmapaistmatut elu ehk nende võimsaim relv on nende tavapärasus. Nagu raamatu autor ise ütleb, siis raamatu eesmärgiks oli luua häärekella vene spioonide ohu osas ning teadvustada Läänemaailmale suurt spioonide arvu demokraatlikus maailmas. Samas avab autor tagamaid, miks Venemaa Läänt tüssab ning mis asjaolud võimaldavad Venemaal selles valdkonnas Läänest üle olla. Teoses vaadeldakse peamiselt juhtumeid, kus luures on osalised spioonid ning ei keskenduta Venemaa ja Lääne spionaažitehnikale ja selle kasutusjuhtude detailsele kirjeldamisele.

Kõneall oleva teose autor ei ole Läänena defineerinud mitte ainult Venemaast läänes asuvaid riike, vaid on kasutanud olulisemalt laiemat Lääne definitsiooni, mis hõlmab 34 OECD riiki. Venemaa luureteravik on suunatud kahtlemata maailma majanduse suurjõudude vastu, kes on oma otsustega võimalised maailma poliitikamaastikul asju ühes või teises suunas lükkama – ja Venemaa soovib, et maailma suurjõud langetaksid otsuseid, mis oleksid majanduslikult soodsad Venemaale. Need riigid, mis on Venemaa kõrgendatud huvisfääris, on eelkõige USA, Suurbritannia, Kanada ning riigid Venemaa läänepiiril ehk siis Balti riigid. Meie idanaaber ei ole unustanud aega, mil tema territoorium ulatus olulisemalt kaugemale läände ning tema majanduslik võimsus oli märkimisväärselt suurem kui impeeriumi lagunemise järgselt. Kadunud aegade ihalusest kantuna näeb Venemaa igapäevaselt tohutult vaeva, et oma mõju terves maailmas suurendada. Selle eesmärgi saavutamise nimel ei valita vahendeid ning töö käib igapäevaselt ning väga sihipäraselt.

Luuramine ei ole sugugi odav viis pakkuda poliitikutele muul viisil kättesaamatut teavet. USA-s tegutsevale Vene illegaalile usaldusväärse ja keskmiselt tugevamale taustakontrollile vastupidava identiteedi loomine läheb maksma ligi miljon dollarit. Sellistele kulutustele rahva heakskiidu saamise nimel taotakse venelastele päevast päeva pähe, et Venemaa vastu on suunatud ülemaailmne vandenõu. Sama ideoloogia on kesksel kohal ka FSB akadeemias, mis koolitab riigitrüüsides spioone. Ühelt poolt töötleb Venemaa oma rahvast, et see Lääne vastu üles ässitada ning teiselt poolt pillub tõrva Lääne meepotti, et Lääne riikidel kaoks üksmeel, mismoodi Venemaaga peaks käituma. Küsimus ei ole selles, kas mõni Venemaa poolne läänevastane tegevus lihtsalt hukka mõista või tugevalt hukka mõista või kas lisaks sportidele panna ekspordikeeld ka juustule. Küsimuse all on pigem Lääne ühtne ja konkreetne suhtumine läänevastasele tegevusele. Suure venemeelsusega on NATO-s ja Euroopa Liidus silma paistnud Saksamaa, kes arvab, et Venemaad tuleks pigem kaasata ja julgustada kui tõrjuda. Selline alliansiülene leebe ja mitmetahuline suhtumine ning kesised

taustakontrollimeetmed on kaasa toonud olukorra, kus küllalt sageli Euroopa Liidu konfidentsiaalselt teavet käitlevates institutsioonides töötavad sekretärid on pärit Nõukogude Liidu tuumikvabariikidest. Või soliidses eas salajast infot omavad NATO töögruppides töötavad poliitikud liiguvad ringi endast paarkümmend aastat nooremate Ida-Euroopast pärit daamidega. Venemaa julgeolekuasutused ei lubaks mitte mingil juhul juurdepääsu salajasele teabele näiteks USA päritolu sekretäridele. Taoline ebaturvaline salajase teabega ümber käimine ja leebe suhtumine idast lähtuvale ohule lausa kutsub Venemaad oma spioone Läände saatma ja Euroopa Liidu ja NATO järgi luurama ning nende ühtsust õõnestama.

Läänele ei saa igakord Venemaa sööda alla neelamist pahaks panna, sest luuramine ja luuret teostava illegaali taust on äärmiselt põhjalikult ette valmistatud ning piir reaalsuse ja väljamõeldu vahel on õhkõrn. On teada isegi juhul, mil spioon oli osana oma identiteedist kaitsnud reaalset doktoritöö. Vaikse alarmi oleks võinud käivitada teadmine, et inimene, kes proovib enda ettevõtte loodud arvutiprogrammi pähe määrada on futuroloogia doktor. See on (teadus)distsipliin, mida paljud teadlased nimetavad pesueht soola puhumiseks. Kahtlust pakutava kauba osas aitab sageli hajutada müüja persoon ning tema igati meeldiv käitumine. USA-s tegutsevatele Venemaa illegaalidele oli loodud väga vettpidav isiklik taust ning nad jätsid igapäevaelus endast väge meeldiva inimese mulje. Neil ei olnud silmatorkavaid omadusi, nad olid haritud, head suhtlejad, kuid mitte liiga pealetükkivad ning töötasid ametikohal, kus sageli ei olnud juurdepääsu salajasele infole, kuid kus võis luua sidemeid inimestega, kel oli juurdepääs infole, mis võiks Venemaale huvi pakkuda. Lisaks meeldivale müügipersonile, lihtsustab kauba müümist, milleks korduvalt on olnud arvutiprogramm, muljetavaldav koostööpartnerite ja juba toodet kasutavate ettevõtete ja institutsioonide nimekiri. Sageli on koostööpartnerite nimekirjas väga mõjukad Lääne ettevõtted ning veel sagedamini on nad koostööpartnerite nimekirja sattunud eneste teadmata ning omamata pakutava tootega vähimatki seost. Pakutavale arvutiprogrammile suurepärase kuvandi loomise eesmärgil ei saa olla midagi paremat, kui kasutajate nimekirja saaks lisada maineka ülikooli. Ülikoolidele ja uurimisasutustele soodsatel tingimustel arvutiprogrammide pakkumine teenib ainult ühte eesmärki - tudengipõlves harjuvad programmi kasutama inimesed, kes suure tõenäosusega hakkavad seda hiljem kasutama, kui on jõudnud positsioonile, kus on ligipääs tundlikule informatsioonile. Arvutiprogramm oma algsel kujul võib olla täiesti ohutu, kuid peale uuenduste paigaldamist hakkab arvuti valdaja teadmata arvutis või arvutivõrgus omapead toimetama ja programmi loojale sobivasse kohta infot saatma.

Raamatut lugedes hakkas mingil hetkel tunduma nagu Venemaa oleks kõik oma luuremanöövrid läbi viinud filigraanselt ning Lääs kolistab pidevalt ämbreid. Kuid päris nii see siiski ei ole ning eksimusi ja läbikukkumisi tuleb ette ka Venemaa poolt. Kuid Venemaa saab endale eksimusi lubada

juba eelnevalt mainitud Lääne leebe suhtumise tõttu. Terav hukkamõist poliitilisel tasandil ei ole ilmselt vastuabinõu, mis sunniks Venemaa-d on käitumist muutma. Näiteks Gruusia operatsiooni ajal uuris üks Vene ohvitser Gruusias viibivalt Euroopa Liidu järelvalvelähetuselt täpsemaid asjaolusid raudteesilla juures toimunud pommiplahvatuse kohta, mida tegelikult ei olnud toimunud vene luuraja diletantliku lõhkekehaga ümberkäimise tõttu.

Luuretegevus on kõigest üks osa riikide vahelises võimuvõitluses, mille kaugem eesmärk on endale soodsamate majanduslike tingimuste loomine. Venemaa on edukalt rakendanud võimuvõitluse vankri ette lobitöö õigetes asutustes ning ajakirjanike mõjutamise. Levinud praktika on rahaliselt toetada ülikoolide või mõttekodade uurimisprogramme, mis tegelevad Venemaa uuringutega ning Venemaale ebasoodsa kajastuse puhul lubatakse toetamine lõpetada. Venemaa loodab, et maksja tellib muusika. Venemaa raha on jõudnud Lääne ajakirjanduse lipulaevadeni, mida on peetud demokraatia ja vaba sõna kuulutajateks vabas maailmas. Venemaa maksumakjad on subsideerinud Daily Telegraphy ning Wahington Posti, kuhu Venemaa valitsuse ajaleht Rossiiskaja Gazeta ostis reklaami, mis kajastas Venemaa valitsusele soodsaid või nende moonutatud lugusid. Reklaami alla ärde oli lisatud väikeses kirjas, et tegu on kinni makstud reklaamiga, kuid reklaami üldine kujundus oli äärmiselt sarnane ajalehe ülejäänud kujundusega. Kaks Suurbritannia mõjukat ajalehte Independent ja London Evening kuuluvad KGB töötaja Aleksandr Lebedevi pojale Jevgeni Lebedevile. Edward Lucas mainib, et kuni 2010. aastani ei olnud nende väljaannete poolt täheldatud tõe moonutamist Venemaale soodsamas suunas, kuid usinalt kirjutati silmatorkamatutest Venemaa ärilugudest. Venemaa on leidnud veel ühe mõjusa meetodi Lääne ajakirjanduses ilmuvate Venemaa kajastuste tonaalsuse mõjutamiseks. Nimelt on Venemaa agendid loonud sidemeid professionaalsete ajakirjanikega, kes on keskendunud Venemaa teemade kajastamisele. Igale sellisele ajakirjanikule on Valdai kohtumine, kus Venemaa president vastab ajakirjanike küsimustele, elulise tähtsusega sündmus oma positsiooni ja usaldusväärsuse kindlustamiseks. Kui nad avastavad, et neid ei ole kutsutud Valdai kohtumisele, siis mõjub see kindlasti äärmiselt negatiivselt nende aktsiatele. Kutse mitte saamise põhjuseks on enamasti meedias ilmunud kajastused, mis ei ole kooskõlas Kremli ametliku poliitikaga. Veel hullem olukord võib olla see kui satutakse FSB koostatavasse viisasaajate musta nimekirja, mis sisuliselt kärbib võimalusi professionaalsel ajakirjanikul oma tööga tegelemast kõige kõrgemal tasemel.

Sama oluline või isegi veel olulisem on see, mis saab luureandmetest edasi peale nende kogumist. Kogutud luureandmete kasulikkus ilmneb siis, kui neid suudetakse õigesti tõlgendada, saadud tõlgendustele kiiresti reageerida ning asjasse puutuvaid struktuure teavitada. Luureandmete töötlemise prohmakaid võib leida Teise maailmasõja eelsest perioodist, kui ka 2008. aasta Gruusia sõja eelsest perioodist. Vahetult enne Teise maailmasõja algust teatati Briti agendijuhile, et Saksa

väejuhatust valmistub sõjaks NSVL-i vastu, kuid Briti luurejuht Carr suhtus sellesse infosse kui pelgalt propagandasse ja „uskumatusse” stsenaariumisse. Samalaadne andmete tõlgenduse prohmkas toimus enne Gruusia sõda. Gruusias tegutsevad luurajad andsid täpset ja ajakohast infot üha ohtlikumaks muutuvast olukorrast piirkonnas, kuid analüütikud tõlgendasid nendeni jõudnud aruandeid valesti, luureinfo ei jõudnud piisava kiirusega inimesteni, kelleni see oleks pidanud jõudma ning poliitilised jõud ei osanud ette kujutada, millised võivad olla nendeni jõudnud faktide tagamaad ja kaugemale ulatuvad tagajärjed. Nende vigade tekkimist soodustas Gruusia juhtkonnas valitsev rahulolutunne, sest Gruusia luurajad olid saanud USA-s väljaõpet, Gruusia sõjavägi oli just saanud annetustena või soodsa hinnaga sõjatehnikat ning oldi kindlad, et Lääs on nende selja taga. Tagantjärele tarkusena võime tõdeda, et sõjatehnikast ei ole kasu, kui puudub organiseeritud juhtimine ja kiire reageerimine olukorra eskalatsioonile. Teine vale eeldus oli, et Lääs toetab Gruusiat. Toetaski. Kuid ainult sõnadega ja Venemaa tegevuse hukkamõistmise läbi. Nende kahe juhtumi najal võime järeldada, et luurearuannetest ei ole suurt kasu, kui nende analüüs ei jõua vastase kavatsuse tuumani või järelduste liikumine ametkondade vahel on aeglane või puudulik. Venemaa ja Lääne vaheline võitlus jääb suure tõenäosusega kestma seniks kuni Venemaal domineerivad ekspansionistlikud meeleolud ning riiki juhivad diktaatorlike kalduvustega ja rahvaga manipuleerivad persoonid. Lääne vastu luurajad on Venemaal sageli kangelas staatuses. USA-s vahistatud ning arreteeritud luurajate vahetusprogrammi raames Venemaale väljaantud Anna Chapman võeti Venemaal vastu kui imperialismi vastu võitlemise käilakuju. Liikumine Noor Kaardivägi võrdles Anna Chapmani Stirlitziga: „Meie rahvuskangelane on Stirlitz, luuraja, kes võitles fašismi vastu. Anna Chapman on Stirlitz neiunahas.” Taoline luuraja ameti heroiseerimine on soodne pinnas noorte leidmiseks FSB akadeemiasse ning kultiveerib ühiskonnas jätkuvat läänevastasust. Teose läbiva idee võiks kokku võtta toetudes Eesti riigireetur Herman Simmi juhtumile: demokraatlik ühiskond vajab kaitset tema kõige haavatavamates kohtades inimeste eest, kes ei näi seda esmapilgul üldse ohustavat. Kui kellelgi on ligipääs teabele, mis võib huvi pakkuda meie idanaabrile ning mingil hetkel hakkab toimuma palju juhuslikke kokkusattumisi inimestega, kes tunnevad esialgu huvi eraelu vastu ja hiljem laieneb huvisfäär tööasjadele, siis tõenäoliselt uued tuttavad ongi need, kes nad väidavad ennast olevat ning kohtumised on juhuslikud. Kuid kunagi ei või teada